

In memoriam

Profesoriais gimstama! In memoriam Klavs Randsborg (1944–2016)

Praėjusiais metais atsisveikinome su vienu iškiliausių šių dienų archeologų profesoriumi Klausu Randsborgu (Klavs Randsborg). Prireiks dar ne vienerių metų, kad būtų įvertintas jo daugiasluoksnius mokslinis palikimas bei įtaka kolegoms ir studentams. K. Randsborgas visiems buvo žinomas kaip puikus oratorius, mėgstantis bendrauti, stebinančiai plačia erudicija ir mokėjimu žvelgti į istorijos dirvonus iš paukščio skrydžio. Gimęs Danijos mieste Olborge (Ålborg), visada jautė puikuotis neleidžiančią Šiaurės Jutlandijos kilmę, nors tėvai, gimus sūnui, netrukus persikraustė gyventi į pokaro atgyjančią Kopenhagą. Tėvai susipažino dirbdami draudimo bendrovėje. Po vedybų motinai (Inga Margrethe, gimusi Kjærgaard) teko namų šeimininkės dalia, o tėvas (Hagbard Sellenslev Randsborg) greitai pasiekė direktorių rangus draudimo sferoje. Gana greitai gimė ir vienintelis brolis Nilsas, vėliau tapęs architektu. Vaikystėje Klausui teko patirti ir kas yra normuojami maisto produktai, ir pačių pasigaminami apdarai, ir tikrų tikriausią rusų baimę. Kopenhagoje kartkartėmis vykdavo pratybos, per kurias civiliai, taigi ir mažasis Klausas su motina, turėdavo bėgti slėptis į bunkerius, kurių net ir dabar Kopenhagoje gausu, nes juk bet kada galėjo užpulti rusai! Tad nenuostabu, kad Klausui visada rūpėjo Pabaltijo likimas, mūsų siekiai išlikti ir tapti nepriklausomiems. Jam, kaip ir daugumai pokario žmonių, buvo įskiepytas imunitetas sovietinei propagandai ir „taikos“ šūkiams. Jau vėliau, praeito amžiaus aštunto–devinto dešimtmečių sandūroje, kai Danijos jaunimas pradėjo rimtai simpatizuoti socializmui ir komunizmui deklaruojančioms valstybėms, Klausas nuolat organizuodavo studijų keliones į Rytų bloką. „Išvykdavau su 30 komunistuojančių jaunuolių, o grįždavau su 30 normalių jaunuolių“, – prisimindavo Klausas.

Vaikystėje Klausą traukė kariniai, strateginiai užsiėmimai. Būdamas šešerių metų, suformavo visą Napoleono kariuomenę iš vos 2 cm dydžio plastikinių

meškučių, kiekvienam sukūręs uniformą su visomis detalėmis! Paūgėjęs labai domėjosi kariniais laivais. Rinko ir sistemino apie juos medžiagą, sudarinėjo „katalogus“. Besimokydamas gimnazijoje atrado rašymo gyslelę ir leido gimnazijos laikraštį, kuriame spausdindavo savo pokalbius su žymiais to meto politikais. Rašydavo ir eilėraščius, kartais juos publikuodavo pripažintuose leidiniuose. Šią aistrą išlaikė visą gyvenimą, nors ji ir nebuvo tapusi jo viešosios vizitinės kortelės dalimi. Mokykloje irgi visi be išimčių dalykai sekdavosi kuo puikiau. Taigi galima numanyti, kad Klausas turininga ateitis buvo duotybė nuo pat gimimo. Tiesa, vėliau Klausas prisimins, kad jo tėvus, ypač motiną, gąsdindavo jo visapusiški sugebėjimai. Motina net bijodavo jį pagirti, o juolab pasigirti. Greičiausiai dėl to net ir subrendus išliko savotiška nuoskauda, kuri niekada neleisdavo atsipūsti. Bene visos knygos parašytos liepos mėnesį, kai visa Danija išeina atostogauti.

Kodėl archeologija? Greičiausiai atsitiktinumas. Tėvai labai norėjo, kad Klausas pasirinktų mediciną. Pavyko išsisukti ir nuo karininko kelio, nors per visuotinę vaikų tinkamumo karinei tarnybai patikrą buvo surinkęs daugiausia balų. O istorija domino visada, dar nuo mokyklos laikų, kai, sėdęs ant dviratuko, galėdavo susipažinti su nepaprastai turtingu Danijos paveldu – ankstyvosiomis XII–XIII a. bažnyčiomis, renesansinėmis pilimis, pilkapiais nuklotu kraštovaizdžiu.

Studijos tuometiniame Kopenhagos universitete buvo suvokiamos kaip mokslinės karjeros pradžia. Per metus būdavo priimami 5–10 studentų, kuriems vadovaudavo vienintelis dėstytojas profesorius C. J. Beckeris (1915–2001). Tiesa, programoje būdavo ir kitų dalykų, kaip antai etnografija ar klasikinės kalbos, kuriuos irgi dėstydavo savos srities korifėjai. Archeologijos skyrius glaudėsi Nacionaliniame muziejuje, tad studentai greitai tapdavo muziejaus darbuotojų kolektyvo dalimi ir galėdavo be apribojimų tyrinėti muziejaus rinkinius,

K. Randsborgas kasinėjimuose Sudane, 19 metų

K. Randsborgas Benine, kasinėjimų metu

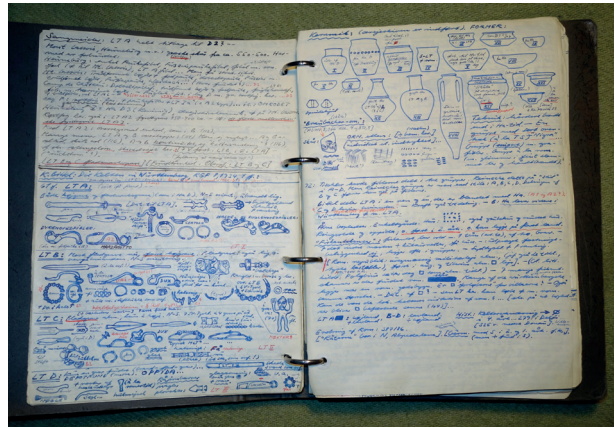
net ir auksinius žalvario amžiaus puodelius. Tuo metu pasaulis buvo suvokiamas kaip vientisas ir nedalomas, ir su vienodu dėmesiu būdavo studijuojami tiek Danijos vikingai, tiek Italijos Vilanovos laidosena ar L. Kiliano publikacija apie Pamarių kultūrą.

Baigęs studijas 1968 metais su geriausiu įvertinimu Humanitariniame fakultete (gavo karaliaus Frederiko II apdovanojimą), Klausas iš karto buvo įdarbintas Kopenhagos universiteto dėstytoju. Ten jis išdirbo 50 metų. 1972 metais apgynė habilituoto daktaro disertaciją ir tapo jauniausiu Danijos mokslininku, gavusiu tokį laipsnį. Tiek jo magistro darbas „Von Periode II zu III. Chronologische Studien über die ältere Bronzezeit Südkandinaviens und Norddeutschlands“ (1968), tiek disertacija „From Period III to Period IV. Bronze Age in Northern Germany and Southern Scandinavia“ (1972), apžvelgiantys turtingą Šiaurės Europos žalvario amžiaus kolekciją, išsilaiškė nepajudinami kaip kertiniai akmenys iki šių dienų.

Bet bene svarbiausiu įvykiu mokslinio kelio pradžioje Klausui tapo dalyvavimas gelbėjamuosiuose tyrimuose senojoje Nubijoje. 1954 metais buvo nutarta pastatyti Asuano užtvanką, turėjusią patvenkti Nilą tarp Egipto ir Sudano. UNESCO kreipėsi į valstybes savo nares prašydama prisidėti prie beišnykstančių paminklų gelbėjimo. Tuomet į naujas vietas buvo iškeltos žinomos Abu Simbel ir Filės (Philae) šventyklos. Keturios Skandinavijos šalys, suvienijusios jėgas, žinias ir ekonominius išteklius, taip pat prisidėjo. Tyrimai užtruko ketverius metus, nuo 1960 iki 1964-ųjų. Pagrindinis iniciatorius buvo profesorius T. Sāve-Söderberghas (1914–1998), žinomas egiptologas iš Upsalos (Švedija) universiteto, pasiryžęs „išgelbėti viską“ – nuo paleolitinių stovyklaviečių iki krikščioniškų bažnyčių. Šiauriečiams buvo paskirtas 70 km ruožas nuo Egipto sienos iki Antrojo Katarakto Sudane, aplenkiant Vadi Chalfos (Wadi Halfa) miestą. Nemažai prestižo visai iniciatyvai suteikė ir būsimosios Danijos karalienės Margretės II dalyvavimas trečiojoje ekspedicijoje 1962–1963 metais. Jaunutė princesė, archeologijos studentė iš Orhuso universiteto (Århus, Danija), pagarsėjo kaip nebijanti darbo ir iššūkių. O juk mėnesių mėnesiais tekdavo gyventi drėbto molio namukuose, miegoti ant iš palmių šakų nupintų lovų, be elektros ir naudojant vandenį iš Nilo. Klausas buvo pakviestas dalyvauti paskutinėje, ilgiausiai trukusioje ekspedicijoje. Buvo tik 19-os metų, o jau turėjo vadovauti didžiulei grupei darbininkų kultūriškai svetimoje aplinkoje. Greitai pramoko šnekamosios arabų kalbos, įdegė saulėje ir visai nebesiskyrė nuo vietos gyventojų. Bet net ir šioje aplinkoje neatsispirė pagundai užsiimti švietimu. Jei nepavykdavo žodžiais, piešdavo. Vieną sekmadienį atsibudo nuo klegančių balsų po langais. Sunerimęs išėjo ir pamatė, kad didžiausia minia vyrų ir moterų buvo susirinkę aptarti jo pieštų paaiškinimų apie krašto praeitį, kuriuos jis buvo iškabinęs ant namo sienos. Matyt, ši patirtis nulėmė, kad Klausas visada jausdavo poreikį „misionieriauti“: visur ir visada perduoti savo žinias apie daromus tyrimus aplinkiniams, be jokio žmonių rūšiavimo, supinti savo žinias į rišlų, vaizdingą ir užkerintą pasakojimą. Aišku, yra buvę ir anekdotinių situacijų. Kartą, jau dirbant kitoje Afrikos vietoje, Ganoje, atokioje vietovėje tyrinėjant geležies lydymo dirbtuvės liekanas, artėjant vakarui galiausiai pasirodė pirmieji tą dieną sutikti žmonės. Dienos nuovargis kaipmat ištirpo

K. Randsborgas Benine, Agongointo'e, atidaro muziejų po atviro dangumi

K. Randsborgo užrašai, 1968. Yra koks 100 tokių aplankų su piešiniais, nuotraukomis, paskaitų konspektais

iš Klausos veido, ir jis entuziastingai puolė aiškinti trims vyrukams, grįžtantiems iš laukų, ką gi tie archeologai čia kasinėjo. Ganiečiai mandagiai sekiojo iš paskos, pritariamai linkėjo, kartais net mašliai galvą pasikasydavo. Praėjus porai valandų Klausas visgi išsėmė savo žinias apie tyrinėjamą paminklą ir, kaip įpratęs, pasiteiravo, ar malonūs klausytojai turėtų kokių klausimų? Klausytojai nejaukiai susižvalgė, tada drąsiausias pralemono: „Sorry, no English, sir...“

Klausas su nostalgija ir pagarba prisimindavo savo pirmąją archeologinę patirtį Sudane: „Užtvanka tarsi įkūnijo ateities nuojautą, verčiančią sugerti į save kiekvieną sekundę. Išmokti gyventi kitokioje visuomenėje kol ji dar tebegyvavo, kol mes dar buvome gyvi. Šis laikinumo suvokimas ir buvo didžiausia vertybė, gauta Nubijoje. Šalyje, kurioje buvo kalibruotas jauno archeologo žvilgsnis ir mintys. Atgyjantis praeities kraštovaizdis, kuriame pasimato žmonių kasdienybė ir rūpesčiai, kapai, atskleidžiantys visuomenės santvarką ir tikėjimus, iškasenos, leidžiančios prisiliesti prie jų savininkų... ir visa tai sužadina daugybę minčių, kai praeitis priartėja prie nuotykiškas alsuojančios dabarties.“

Bet koku atveju Sudanas pažadino domėjimąsi plačiuoju pasauliu, įskiepijo norą neapsiriboti vien „savo kaimu“, patvirtino intuityviai jaučiamą supratimą, kad viskas yra tarpusavyje susiję, ir tik pažvelgus plačiau pasimato tikrieji pamatai, ant kurių kuriamas mūsų pasaulis. Sudanas subrandino Klausą ir kaip lauko darbų nevengiantį archeologą, išmanantį metodus ir besidomintį jų naujovėmis. Apdorodamas archeologinę medžiagą, Klausas taip pat domėjosi kitų disci-

plinų integravimu. Jis bene pirmasis Danijoje pradėjo taikyti statistinius metodus, kuriais naudojantis, pavyzdžiui, buvo išskirtos ankstyvojo žalvario amžiaus kultūrinės zonos Danijos teritorijoje, pateiktos disertacijoje.

Mokslinė karjera būdavo paįvairinama ilgalaimėmis komandiruotėmis į užsienį. Klausui yra tekę profesoriauti G. Vašingtono universitete Sent Luise (1975–1976), Amsterdamo universitete (1980–1981), J. Volfango Getės universitete Frankfurte prie Maino (1989), Švedijos Geteborgo universitete (1989–1992) (po Klausos šią poziciją perėmė kitas danų archeologas, tuo metu dirbęs Danijos paveldo departamente, Kristianas Kristiansenas) ir kitur. Viešėdamas Romoje, Danijos kultūros institute, 1986–1987 metais suorganizavo didelio atgarsio sulaukusią konferenciją, skirtą pirmam tūkstantmečiui po Kristaus. Jis sukviėtė istorikus ir archeologus, klasikinės ir priešistorinės archeologijos specialistus, kalbininkus ir šiame kontekste subrandino naujovišką, integruotą požiūrį į praeities procesus, sugriovė iki tol gyvavusius kanonus apie klasikinį pasaulį ir tariamą priešpriešą tarp Šiaurės ir Pietų. Konferencijos pranešimai 1989 metais publikuoti straipsnių rinkinyje „The Birth of Europe. Archaeology and Social Development in the First Millennium A.D“. O jau 1991 metais pasirodė paties Klausos monografija, išleista Kembridže, „The First Millennium AD in Europe and the Mediterranean: An Archaeological Essay“, neprarandanti aktualumo ir šiandieną. Joje įtikinamai parodoma, kad, net ir neturint rašytinių šaltinių, galima išsamiai rekonstruoti praeitį remiantis turtingais archeologijos šaltiniais. Juk daiktai dažniau

Kivik pilkapis, su Larsu Larsonu, Sørenu Albeku ir Inga Merkyte ieškant trūkstanto akmens. Viena iš kapą juosiančių akmeninių plokščių dingio XVIII a. Būtų labai įdomu sužinoti jos ikonografiją, todėl vis važiuodavome į Kiviką ieškoti ir kilnoti akmenų – dydis buvo žinomas, taigi išvartėme visus didelius akmenis – o gal kitoje jų pusėje pasimatys iškalti vaizdiniai?

Kasinėjimai Kluonaliuose (Kretingos m.). Iš dešinės: Valteris Langa, Klausas Randsborgas, Algimantas Merkevičius, Rėda Nemickienė, Julius Kanarskas

Antikinės Kranės Kefalonijoje gynybinė siena, padėjusi Klausui atskleisti graikų mūro chronologiją. 2013 m.

liudija tiesą nei jų savininkai ar savų tikslų turintys raštingi amžininkai. Atsirado ir pasipiktinusiųjų: kaip priešistorinės archeologijos specialistas drįsta kištis į klasikinės archeologijos temas?

Bet Klausas niekada neskaidė pasaulio, o juolab praeities, vadovaudamasis tradicijų ar ambicijų nu-
lemtomis specializacijomis. Kultūrinio fenomeno prasmė išaiškėdavo žvelgiant į jį per laiko gelmę, su-
vokus jį per daugialypę geografinę prizmę. Jam atrodė visai natūralu „pasiknaisiojus“ po žalvario amžiaus mįslės rašant disertaciją „peršokti“ į tuo metu ideali-
zuojamą Vikingų laikotarpį. Tad 1980 metais Niujorke pasirodė monografija „The Viking Age in Denmark“, kurioje autorius pasistengė susisteminti ir pateikti tuo metu turimą informaciją anglų kalba, taigi praplėsti skandinaviškąjį diskursą – įtraukti į jį daugiau daly-
vių. Jis taip pat naujai prakalbino tokią svarbią radinių grupę kaip akmenys su runų įrašais, suvokdamas juos ne kaip pavienius „dokumentus“ ar kalbinį paveldą, bet kaip besikuriančios danų valstybės liudininkus. Panagrinėjus sidabrinių monetų lobius atsiskleidė iki tol neaptikta sąsaja tarp sidabro srautų dinamikos ir vikingų puldinėjimų intensyvumo Anglijoje ir Karolingų imperijoje. Mažiau arabiško sidabro – daugiau plėšikavimo.

Aišku, ne visi spėdavo registruoti Klauso organinį judėjimą iš vieno laikotarpio į kitą, be pasiaiškinių nukreipiantį žvilgsnį į vis naują tematiką. Vieniems jis buvo žalvario amžiaus specialistas, kitiems – vikingų laikotarpio, trečiams – laidosena besidomintis teo-
retikas. Labai nuvilti buvo kolegos iš Peterburgo, su kuriais jis 1990-ųjų antroje pusėje bedradarbiavo ty-
rinėjant vikingų paveldą tarp Ladogos ir Novgorodo. Kasinėjant menamą Alaborgą, aprašytą sagose, prie dabartinės Siasės upės šalia Gorodiščės kaimo išaiškė-
jo, kad Klausas niekada neapsiribojo vien vikingų lai-
kotarpiu ar, kaip įprasta Rusijoje, dar siauresne specia-
lizacija, kaip antai, kokie vikingų laikotarpio kalavijai. Jo „blaškymasis“ rusų archeologams pasirodė įtartinas ir geriausiu atveju vėjavaikiškas, o blogiausiu – kve-
pintis žvalgybininkams būdingu akių dūmimu.

Bet būtent platus ir kombinuotas istorinių trajekto-
rijų suvokimas leido Klausui visada būti originaliam, o svarbiausia, nepasiklysti tarp skirtingų „archeologi-
jos (arche-)tipų“: „modernaus“ archeologo, valdomo socialinės antropologijos teorinių vėjų ir mėginančio

juos pritaikyti interpretuojant archeologinius duomenis; „analitiko“, besigilinančio į turimos informacijos trūkumus ir problemas; „novatoriško“ archeologo, aktyviai kuriančio teorines sąvokas ir metodikas, tariamai susijusias su realaus pasaulio bendro pobūdžio ir dažniausiai abstrakčiais reiškiniais, prie kurių mėginama „pritempti“ archeologinę medžiagą (1982). Kontekstas ir perspektyva. Tai buvo Klausas teorinis ir metodinis pagrindas, glaustai paaiškintas 1992 metais pasirodžiusioje knygelėje „Archaeology and the Man-Made Material Reality“, kurią jis pavadino pusiauukelės testamentu.

Klausas knygos gimdavo netikėtai, iššokdavo iš jo pasąmonės klodų tarsi kamuolys, kurio ilgiau nebūdavo galima nulaikyti po vandeniu. Jei mintis ateidavo naktį, jis nelaukdavo ryto, o tuoj pat sėsdavo prie rašomojo stalo. Bene pirmasis iš Danijos archeologų įsigijęs nešiojamą, tiksliau, panešamą, kompiuterį, svėrusi 25 kg, kurį jis išdidžiai netgi buvo nusivežęs į Romą per savo stažuotę 1980-aisiais metais. Iš pradžių būdavo kalbama apie esę, na, gal apie trumpą straipsnelį, po savaitės jau būdavo galima nujausti besiformuojant ilgesnį straipsnį, o tada, žiūrėk, „maža knygelė“ jau virtusi visa knyga. Rašydavo abiem smiliais, ir darbe, ir namie. Pertraukas darydavo spręsdamas kryžiažodžius ar dėliodamas kompiuterio ekrane kortų kabalą. Atsiradus sudoku, tapo priklausomas nuo jų. Neretai tik dėl šios priežasties pirkdavo laikraščius. Ypač mėgo „Le Monde“, nes ten būdavo galima rasti sunkiausių sudoku.

Taip atsirado „Kivik: Archaeology and Iconography“ (1993), išsamus XIV a. pr. Kr. iš akmenų sukrauto pilkapių ir palaidojimo Pietų Švedijoje (kuri Klausas širdyje tebebuvo daniška) analizė, prilygstanti detektyviniam romanui. Kivikas Klausas neapleido iki mirties, jis vis sugrįždavo prie šio unikalaus ir mįslingo paminklo, nujausdamas, kad jame dar glūdi daug neatskleistų paslapčių. Tarp pasilikusių nepabaigtų straipsnių yra ir straipsnis apie Kiviko užslėptą ikonografijos sluoksnį, kuris buvo pastebėtas visai neseniai.

Kitas garsus Skandinavijos radinys – Jortspring (Hjortspring) laivas, paaukotas su visais ginklais ir ekipuote užpelkėjusiame ežerėlyje nedidelėje Also saloje, taip pat nepraslydo pro Klausas akis. 1995 metų monografijoje „Hjortspring: Warfare & Sacrifice in Early Europe“ jis įtikinamai atgaivino ankstyvojo ge-

Kaupo pilkapių kasinėjimai 2014 metais. Iš dešinės: K. Randsborgas, A. Merkevičius, V. Kulakovas

ležies amžiaus karybos meną, o per jį ir visuomenę, jos tikėjimus, „geopolitinę“ situaciją to meto Europoje.

Tikrojo pripažinimo Kopenhagos universitete (o juk namuose tapti pranašu sunkiausia!) Klausas sulaukė 1990 metais, kai Mokslo ministerija suteikė jam vadinamąjį superprofesoriaus statusą, atnešusį ir reikšmingą sumelę lėšų moksliniams tyrimams vykdyti. Reikia pasakyti, kad Danijoje profesoriais tapti yra labai sudėtinga. Reikia arba neeilinio produktyvumo, arba neeilinio sugebėjimo generuoti lėšas iš išorinių fondų. Ir tai dažniausiai būna terminuota pozicija. Gautąsias lėšas Klausas skyrė Kefalonijos tyrimams („Kephallénia. Archaeology and History. The Ancient Greek Cities“, 2002). Kefalonija yra didžiausia Jonijos salyno sala, kartu su gretima Itake besidalijanti šlove kaip Homero Odisėjo gimtinė. Graikija traukė ne vieną šiaurietį. Ir nors Danijos žalvario amžiaus kolekcija gerokai pranoksta atitinkamo Graikijos laikotarpio radinius savo gausa, vyravo įsitikinimas, kad dabartinėje Graikijoje reikia ieškoti Europos šaknų. Klausui pavyko sužavėti tuometinį kultūros ministrą Georgios'ą Mylon'ą, kuris ir atkreipė jo dėmesį į Jonijos salyną, bet davė *carte blanche* tolesniems tyrimams. Reta privilegija užsieniečiui. Tikslingai, metodiškai, o kartais tiesiog pasitikėdama savo uosle Klausas vadovaujama komanda surankiojo po kruopelytę šio iki tol nežinomo pasaulio kampelio istorijos fragmentus ir parodė, kad socialiniai ir politiniai procesai žemyno šerdyje kaip aidas atsikartodavo Jonijos salyno mikrokosmose. Maža to, jo ambicijos neretai pranokdavo žeminių centrų polėkius, materializuodamosi net keturių

Kasinėjimai Jutlandijoje, 2015 metų vasarą

pedantiškai suplanuotų polių įkurdinimu. Pats Klausas labai didžiavosi, kad, naudodamasis savo priešistorės archeologo išsimokslinimu, pažvelgė į mūrų liekanas kaip į kokius titnaginius kirvukus ir aptiko statybos dėsnų tipologiją, kuri net ir žemyne pasirodė esanti chronologiškai reikšminga. Taip jis parodė, kad klasikinės archeologijos specialistai yra per daug įsikniaubę į rašytinius šaltinius ir antkapius ir nemato akivaizdžių dalykų.

Matyt, Graikijos mūrai pastūmėjo Klausą ir prie architektūros studijų Danijoje (kaip, beje, ir jo artimiausią Kefalonijos tyrimų bendradarbį archeologą Thomasą Rolandą, kuris net lankėsi Vilniuje pastudijuoti L. Gucevičiaus klasicizmo). Kaip ir buvo galima tikėtis, Klausas potraukis materializavosi studijoje apie Skandinavijos renesansą „Inigo Jones and Christian IV. Archaeological Encounters in Architecture“ (2004).

Reikšmingu įvykiu Klausos gyvenime tapo telefono skambutis 1998 metų pavasarį. Ragelyje pasigirdo sodrus balsas: „Kalba Petras Pedersenas iš Benino. Mano ekskavatorius prasmego po žeme. Atvažiuokite pažiūrėti, kas čia po galais darosi.“ Buvo sunku rimtai reaguoti į tokį pranešimą, bet po poros dienų paskambino Užsienio reikalų ministerija ir liepė: „Važiuok, išsiaiškink, vyrukai negali kelio tiesti.“ Vėliau paaiškėjo, kad panašaus skambučio buvo sulaukęs ir Nacionalinis muziejus. Bet jie atsakė: „Beninas? Afrika?.. Ne, mūsų tai nedomina.“ O Klausas iškart išvelgė naujas galimybes, naują jaudinančią kelionę į praeitį, kaip koks Amundsenas, atrandantis dar neatrastus aši-

galius, ir drąsiai metėsi į naują nuotyki. Ir iš tiesų, Afrikoje buvo įstrigta ilgam. Iš pradžių Beninas, vėliau ir Gana. 2017 metų kovo 17 dieną vyks oficialus paskutinio Klausos įkurto muziejaus atidarymas senojoje dahomėjū sostinėje Abomėjuje. Šalia karališkųjų statinių UNESCO rūmų komplekse bus ir pirmasis šalyje Archeologijos muziejus, vainikuojantis labai derlingą veiklą Vakarų Afrikoje, atskleidžiantis be galo įdomią ir turtingą istoriją ir vėlgi parodantis, kad ir ši pasaulio dalis veikė didžiuosius istorinius procesus. Afrikos geležimi ginklavosi Kalifatas, kaudamasis kryžiaus karuose. Žmogaus naikinanti galia siekiant užtikrinti milijoninius geležies gamybos mastus jau prieš 1000 metų negrįžtamai pakeitė regiono ekologiją.

Visgi žalvario amžius išliko Klausos dėmesio centre. Reikšmingas yra jo darbas apie ankstyvojo žalvario amžiaus chronologiją remiantis skobtinių karstų dendrodatavimais („Bronze Age Oak-Coffin Graves. New Dates – New Perspectives“, 2006). Jam taip pat pavyko atskleisti žalvario amžiaus kalendorines ir matų sistemas, buvo brandinama mintis parašyti knygą apie žalvario amžiaus universitetus. Palaidojimai ažuoliniuose skobtiniuose karstuose, kuriuose mirusieji buvo tikslingai kaip mumijos užkonservuojami, leido naujai įvertinti vyraujančias praeities rekonstrukcijas ir suprasti, kad toli gražu ne palaidoti vyrai, o moterys galėjo pasigirti turtingiausiomis įkapėmis. Juk vilnos ritiniai, sudėti į moterų karstus, gerokai pranoko vyrų bronzos ir aukso dirbinių vertę („Bronze Age Textiles. Men, Women and Wealth“, 2011).

Ne mažiau svarbiu savo pasiekimu Klausas laikė leidybinę veiklą publikuojant „Acta Archeologica“, svarbiausią Skandinavijos archeologijos metinį leidinį, šiuo metu platinamą per Wiley leidyklą Oxforde ir turintį daugiau kaip 4 000 abonentų. Leidinys buvo įsteigtas 1930 metais, ir Klausas buvo trečiasis ir ilgiausiai išdirbęs jo redaktorius (nuo 1982 iki mirties, taigi 34 metus). Iki jo tą darbą dirbo du žymūs danų archeologai, profesoriai J. Brøndstedas ir C. J. Beckeris. Klausos erudicija leisdavo greitai pajusti, ar gaunami straipsniai turi išliekamąją vertę, o gavus kolegų kritinių pastabų, pats redagavimo darbas teuztrukdavo vos kelis vakarus. Jeigu pritrūkdavo medžiagos, nesidrovėdamas įtraukdavo savo paties rašytų straipsnių. Svarbiausias tikslas – kad leidinys nevėluotų, o tuo negalėjo pasigirti kiti Danijoje leidžiami moksliniai leidiniai.

Kad ir kaip nešiuolaikiškai tai skambėtų, Klausas iki sielos gelmių buvo savo šalies patriotas. Gal dėl to jis nuo 1991 metų Nidos konferencijos mielai lankydavosi Pabaltijyje, pasimatydavo su kolegomis, o svarbiausia, atveždavo studentų grupes, kurios privalėdavo aplankyti ir ne vieną partizanų bunkerį bei KGB muziejų. Dėl laisvės reikia kovoti visados. O istorija yra kelias į laisvę. Danijos istorijos apžvalgai jis skyrė „Anatomy of Denmark. Archaeology & History: Ice Age to AD 2000“ (2009), kurioje parodė, kad „priešistorinis“ laikotarpis iki 1200 metų yra ne mažiau svarbus ir informatyvus nei „istorinis“ laikotarpis, sąmoningai skirdamas jiems po vienodą kiekį puslapių.

Klausas Randsborgas kūrė tokią archeologijos viziją, kurioje ji būtų suvokiama kaip savita ir nepriklausoma mokslinė disciplina, turinti tokį pat svorį ir potencialą kaip ir kiti socialiniai mokslai. Jis nenorėjo, kad į archeologiją būtų žvelgiama kaip į mažąją istorijos ar kultūrinės antropologijos sesę, demonstruodamas metodinių ir teorinių išvalgų originalumą. Labiausiai jį erzindavo „modernioji“ archeologijos pakraipa, persmelkta recenziškumu (nenoru gilintis į ankstesnes studijas, jeigu jos nėra prieinamos internetu arba yra senesnės nei penkerių metų), kurią jis vertino kaip „akis dumiantį istorizmą, kurio turinys nieko vertas“, nenorintį įsigilinti į tradicijas ir tikėjimus kaip išlikimo ir socialinės reprodukcijos priemonės. „Dabartis yra keistas pasaulis. Informacijos generavimo sparta pastaruosius penkis dešimtmečius pranoksta bet kokią ankstesnę patirtį. Nepaisant to, istorijos praradimai yra didžiuliai [...], ji retai dėstoma kaip nuoseklus pasakojimas. Konfliktų kyla tarp globalizacijos ir tradicijos. Tik istorijos pamokos gali padėti užpildyti šį tarpeklį“ („Anatomy of Denmark...“).

KAI KURIE SVARBIAUSI

KLAUSO RANDSBORGO DARBAI

Straipsniai (A) ir monografijos (M); visi darbai recenzuoti.

Atspausdinta daugiau kaip šimtas penkiasdešimt mokslinių (ir keletas kitų) darbų, įskaitant daugybę monografių.

(A) “Aegean” Bronzes in a Grave in Jutland. *Acta Archaeologica* (AA, Oxford), XXXVIII, 1967;

(M) Von Period II zu Periode III, Chronologische Studien über die älteren Bronzezeit Südschandinaviens und Norddeutschlands. AA XXXIX, 1968;

(A) Eine kupferne Schmuckscheibe aus einem Dolmen in Jütland. AA XLI, 1970;

(M) From Period III to Period IV, Chronological Studies of the Bronze Age in Southern Scandinavia and Northern Germany. Publications of the National Museum, Archaeological-Historical Series I, Vol. XV, 1972;

(A) Social Stratification in Early Bronze Age Denmark: A Study in the Regulation of Cultural Systems. *Prähistorische Zeitschrift*, 49, 1974.

Social Dimensions of Early Neolithic Denmark. Proceedings of the Prehistoric Society (London) 41, 1975;

(A) Resource Distribution and the Function of Copper in Early Neolithic Denmark. The Origins of Metallurgy in Atlantic Europe. M. Ryan (ed.). Dublin, 1979;

(M) The Viking Age in Denmark, The Formation of a State. London & New York, 1980;

(A) Les activités internationales des vikings: raids ou commerce? *Annales Economies Sociétés Civilisations* (Paris), 5, 1981;

(M) The Archaeology of Death (R. Chapman, I. Kinnes & K. Randsborg (eds.), with own and joint contributions), New Directions in Archaeology monograph series. Cambridge, 1981;

(A) Rank, Rights and Resources. An Archaeological Perspective from Denmark. Ranking, Resource and Exchange (C. Renfrew & S. Shennan (eds.)). Cambridge, 1982;

(A) Theoretical Approaches to Social Change: An Archaeological Viewpoint. Theory and Explanation in Archaeology (C. Renfrew, M. J. Rowlands, & B. A. Seagraves (eds.)). New York, 1982;

(A) The Coffin and the Sun. Demography and Ideology in Scandinavian Prehistory (with C. Nybo). AA 55, 1984;

(A) Women in Prehistory: The Danish Example. *Acta Archaeologica*, 55, 1984;

(A) Subsistence and Settlement on Northern Temperate Europe in the First Millennium AD. Beyond Domestication in Prehistoric Europe. Investigations in Subsistence Archaeology and Social Complexity (G. Barker & C. Gamble (eds.)). London, 1985;

(A) Roman Glass in the West: A Social Study (with S. van Lith). Berichten van de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (BROB, Amersfoort), 35, 1985;

(A) Between Italy and Afghanistan, Archaeological Surveys and Ancient Civilizations. AA 60, 1989;

(A) The Archaeology of the Visual, Burials Past and Present. *Dialoghi di Archeologia* (Roma), 3, serie 7, 1989;

(M) The Birth of Europe. Archaeology and Social Development in the First Millennium A.D. (K. Randsborg (ed.), also own contributions). *Analecta Romana Instituti Danici. Supplementum XVI*, 1989;

(A) Seafaring and Society – in a South Scandinavian and a European Perspective. Shipping and Society in Scandinavia: The Archaeological Approach (O. Crumlin-Pedersen et al. (eds.)). Roskilde, 1990;

(M) The First Millennium A.D. in Europe and the Mediterranean: An Archaeological Essay. Cambridge, 1991;

- (A) Historical Implications: Chronological Studies in European Archaeology 2000–500 BC. AA 62, 1991;
- (A) Gallemose. A Chariot from the Early Second Millennium BC in Denmark? *Acta Archaeologica*, 62, 1991;
- (A) Barbarians, Classical Antiquity and the Rise of Western Europe. Past and Present (Oxford), 1992;
- (M) Archaeology. And the Man-Made Material Reality. Århus, 1992;
- (A) Antiquity and Archaeology in “Bourgeois” Scandinavia 1750–1800. *Acta Archaeologica*, 63, 1992;
- (M) Kivik: Archaeology and Iconography, *Acta Archaeologica Supplementa* 64;1, 1993; cf.:
- (A) Kivik Revisited, AA 82, 2011;
- (M) Realities and Responses in the Hellenistic Age. Centre and Periphery in the Hellenistic World. Studies in Hellenistic Civilization IV. Aarhus 1993 (L. Hannestad & K. Randsborg (et al.) (eds.), also joint and own contributions);
- (A) Greek Peripheries and Barbarian Centres;
- (M) The Archaeology of Gudme and Lundeberg. Proceedings of the International Symposium in Svendborg 1991 (P.O. Nielsen, H. Thrane & KR (eds.), also own contribution). *Arkæologiske Studier* vol. X. København, 1994;
- (A) Ole Worm: An Essay on the Modernization of Antiquity. *Acta Archaeologica*, 65, 1994;
- (A) A Greek Episode: The Early Hellenistic Settlement on Western Crimea. *Acta Archaeologica*, 65, 1994;
- (M) Hjortspring: Warfare & Sacrifice in Early Europe. Aarhus, 1995;
- (M) Absolute Chronology (KR (ed.), also own contribution). Archaeological Europe 2500–500 B.C. The Verona Conference (Council of Europe). *AASupplementa* I, 1996;
- (A) The Migration Period: Model history and treasure. The Sixth Century. Production, Distribution and Demand (R. Hodges & W. Bowden (eds.)). *The Transformation of the Roman World*. Leiden, 1998;
- (A) Subterranean Structures. Archaeology in Bénin, West Africa. AA 69, 1998;
- (A) Plundered Bronze Age Graves. Archaeology & Social Implications. *Acta Archaeologica*, 69, 1998; *Greek & Viking*.
- (M) Vikings in the West (S. Stummann Hansen & KR (eds.), also own contribution), *Acta Archaeologica Supplementa* II, 2000.

Inga Merkytė